HANDBOEK
Dogmatiek

Het merg der christelijke godgeleerdheid

DEEL 1

Johannes à Marck

Handboek Dogmatiek

Handboek Dogmatiek

Heruitgave van

Het merg der christelijke godgeleerdheid

Johannes à Marck

DEEL 1

GEBR. KOSTER - BARNEVELD

Handboek Dogmatiek
Heruitgave van: *Het Merch der Christene Got-geleertheit*, behelsende te gelijk eene korte leeringe der waarheeden, en weederlegginge der dwaalingen, Johannes à Marck (1656-1731). À Marck heeft *Het Merch* overgenomen uit zijn Latijnse werk *Compendium Theologiae Christianae didactico-elencticum*.

dr. J.A. Bunt – digitalisering/overzetting in huidige spelling
mw. R. Pieterman en dhr. A.A. Roukens – redactie

Ontwerp omslag: Design Log
Lay-out en dtp binnenwerk: Gewoon Geertje

© 2016, Uitgeverij Gebr. Koster, Barneveld
ISBN 978 90 5551 834 0
NUR 700

www.gebrkoster.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige of op enige wijze, hetzij digitaal, elektronisch, mechanisch door fotokopieën, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

DEEL 1

Inleiding 27
Overzicht van de meest genoemde stromingen 29
Johannes à Marck aan Johan van Hoorn 33
Johannes à Marck aan de lezer 35

HOOFDSTUK 1
De naam en de definitie van de Godgeleerdheid 39
1.1 De betekenis van het woord 'theologie' of 'godgeleerdheid' 39
1.2 Het woord 'theologie' komt in de Schrift niet voor 39
1.3 In de Schrift lezen we wel over het 'Woord Gods' 39
Soms betekent het 'de Zoon van God' 39
1.4 Meestal betekent het 'datgene wat God aan de mensen openbaart' 40
1.5 Andere Schriftuurlijke namen voor de godgeleerdheid 40
1.6 De valse godgeleerdheid van ketters, mohammedanen, Joden en heidenen 40
1.7 De voorbeeldige godgeleerdheid in God 41
1.8 De afbeeldige godgeleerdheid 41
1.9 De godgeleerdheid in de engelen en de zalige hemelingen 42
1.10 De godgeleerdheid in de mensen op aarde 42
1.11 De waarheid hiervan aangetoond 42
1.12 De natuurlijke godgeleerdheid – Voor zover zij de mens is ingeboren 43
1.13 Voor zover zij door redenering wordt verkregen 44
1.14 Twijfel aan de Godheid is onder geen voorwendsel aan te raden 44
1.15 'Het denkbeeld over God' 45
1.16 De godgeleerdheid in Adam in de staat der rechtheid 46
1.17 Antwoord op de sociniaanse tegenwerpingen 46
1.18 Wat de natuurlijke godgeleerdheid wel leert en niet leert 47
1.19 De natuurlijke godgeleerdheid is geenszins genoegzaam tot zaligheid 48
1.20 Antwoord op de belangrijkste tegenwerpingen 48
1.21 De natuurlijke godgeleerdheid is ondergeschikt aan de geopenbaarde godgeleerdheid 49
1.22 Het doel van de natuurlijke godgeleerdheid 50
1.23 De noodzakelijkheid en waarheid van de geopenbaarde godgeleerdheid 50

1.24	De geopenbaarde godgeleerdheid als een hebbelijkheid in de mens	50
1.25	De geopenbaarde godgeleerdheid als een systematisch opstel	51
1.26	De scholastieke godgeleerdheid van de roomsen	52
1.27	Definitie van de geopenbaarde godgeleerdheid	52
1.28	Een leer die niet alleen theoretisch, maar praktisch is	53
1.29	Een leer die gevolgtrekkingen uit de Schrift maakt	53
1.30	Verdediging van het gebruik van gevolgtrekkingen uit de Schrift	55
1.31	Het roomse onderscheid tussen hun gevolgtrekkingen	55
1.32	Het beginsel van de godgeleerdheid is alleen de Goddelijke openbaring	56
	Het menselijke woord	56
	De menselijke rede	56
	De uiterlijke zintuigen	57
1.33	De verschillende manieren van de Goddelijke openbaring	57
1.34	Het voorwerp van de godgeleerdheid is de dienst van God, of God Zelf	58
1.35	Het onderwerp van de godgeleerdheid is de gevallen mens	59
1.36	Haar doel is Gods eer en de zaligheid van de uitverkorenen	59

HOOFDSTUK 2
Het beginsel van de Godgeleerdheid, of: de Heilige Schrift **60**

2.1	Verklaring van de naam 'Heilige Schrift'	60
2.2	Definitie van de Heilige Schrift	60
2.3	Het onbeschreven Woord van God	60
2.4	Het beschreven Woord van God	61
2.5	De Schrift is Gods Woord door Zijn onfeilbare ingeving	61
	1. Aan alle personen	62
	2. In alle zaken	63
	3. In alle woorden	64
2.6	Het geloof in de Goddelijkheid – De erkenning van het gezag van de Schrift	65
	1. De Heilige Geest als onze Leermeester	65
	2. De kenmerken van de Goddelijkheid van de Schrift	65
	3. Het getuigenis van de kerk	66
2.7	Het tegenovergestelde gevoelen van de roomsen	67
	1. De Heilige Geest als onze Leermeester	67
	2. De kenmerken van de Goddelijkheid van de Schrift	67
	3. Het getuigenis van de kerk	68
2.8	De authenticiteit van de Hebreeuwse en Griekse taal in het Oude en Nieuwe Testament	68

2.9	Roomse tegenwerpingen beantwoord – De vervalsing van de grondtalen	69
2.10	De Vulgaat wordt door de roomsen onterecht verdedigd als authentiek	71
2.11	De Septuagint kan evenmin als authentiek worden aanvaard – Argumenten tegen de authenticiteit van de Septuagint	73
2.12	De schrijvers van de Heilige Schrift – Mozes – Johannes – Paulus	74
2.13	De boeken van de Heilige Schrift – Hun aantal en verdeling – Het Oude Testament – Het Nieuwe Testament	77
2.14	De Goddelijke onderscheiding en de menselijke verdeling van deze boeken	78
2.15	Het verzinsel over het volledige verlies van de Heilige Schrift	79
2.16	Ook nu zijn er geen canonieke boeken volledig verloren	80
2.17	Het Goddelijke gezag van het Oude Testament blijft onder het Nieuwe Testament	81
2.18	Het gelijke gezag van alle Heilige Schriften	82
2.19	De apocriefe boeken behoren niet tot de canonieke boeken	83
2.20	Het tegenovergestelde besluit van de roomsen	85
2.21	De inhoud van de Heilige Schrift is de ware godsdienst	86
2.22	De Schrift is ook in de natuurlijke zaken net zo waarachtig	87
2.23	De conformiteit van de Schrift	88
2.24	De Schrift is duidelijk – De verlichting van de Geest is onmisbaar	89
2.25	Bewijs voor de eigen duidelijkheid van de Schrift	90
2.26	Roomse tegenwerpingen beantwoord	91
2.27	De volmaaktheid van de inhoud van de Schrift tot zaligheid	92
2.28	De opvatting van de roomsen over de mondelinge overleveringen	94
2.29	Roomse tegenwerpingen beantwoord	96
2.30	De opvatting van de geestdrijvers: de Schrift wordt aangevuld met persoonlijke openbaringen	98
2.31	Tegenwerpingen van de geestdrijvers beantwoord	98
2.32	Het doel van de Heilige Schrift: een regel van geloof en leven voor de kerk	99
2.33	De vertaling van de Schrift in de volkstaal – Verschillende oude vertalingen	100
2.34	Achting voor de algemeen aanvaarde vertalingen	102
2.35	Het (voor)lezen van de Heilige Schrift aan en door het volk	102
2.36	Roomse tegenwerpingen beantwoord	104
2.37	De betekenis van de Schrift en de onderscheiding daarvan – Eén betekenis – Tweeërlei betekenis	105

2.38 De letterlijke, geestelijke, zedelijke en hemelse betekenis van de Schrift – De Joodse manieren van verklaring – Citaten uit het Oude Testament in het Nieuwe Testament, soms in allegorische zin 106
2.39 Het oordeel over de betekenis van de Schrift 110
1. Het oordeel van onderscheiding 110
2. Het oordeel van bepaling 110
3. Het oordeel van besturing 110
4. Een hoogste rechter 111
2.40 De geest van de geestdrijvers, de rede en de filosofie zijn geen hoogste rechters en onfeilbare uitleggers van de Schrift 112
2.41 De kerk in het algemeen of de roomse kerk in het bijzonder is dit ook niet 113
2.42 Roomse tegenwerpingen beantwoord 114
2.43 Alleen de Heilige Geest is een onfeilbare Uitlegger en hoogste Rechter van de Schrift 116
2.44 De gehele Schrift moet verklaard worden – De profetieën in de Schrift – Schriftplaatsen waarover het meest getwist wordt 117
2.45 De middelen tot verklaring – 'De analogie van het geloof' en 'de analogie van de context' 119
2.46 De roomse opvatting over de verklaringen van de kerkleraars als het beste middel en criterium voor een juiste Schriftuitleg 120
2.47 Roomse tegenwerpingen beantwoord 121
2.48 Drie belangrijke regels voor het verklaren van de Schrift 122
2.49 In welke zin Schriftwoorden alles betekenen wat ze kunnen betekenen 123
2.50 Het doel van de Schrift is de zaligheid van de uitverkorenen en Gods eer 124

HOOFDSTUK 3
De godsdienst **125**
3.1 De naam 'religie' of 'godsdienst' 125
3.2 Andere namen voor de godsdienst in het Hebreeuws 125
3.3 De verschillende betekenissen van de godsdienst 125
3.4 Definitie van de godsdienst 126
3.5 De onderscheiding van de godsdienstige daden 126
3.6 Duidelijke kennis van de geloofsstukken is wezenlijk 126
3.7 Algemene twijfel aan de godsdienst mag nooit aangeraden worden 128
3.8 Is er een duidelijke en onderscheiden bevatting in de godsdienst? 129
3.9 Onderscheiding van de hoofdzaken van de godsdienst 130
3.10 De waarheid van de zaken is belangrijker dan het belang ervan 130

3.11 De roomsen schuiven onterecht alle bewijslast op ons af 131
3.12 Valse en ware criteria voor de fundamentele zaken 133
3.13 Enkele hoofdzaken waar de noodzakelijke stukken onder vallen 134
3.14 Geen vast aantal van noodzakelijke stukken 134
3.15 De hoofdzaken mogen niet teveel vermenigvuldigd of verminderd worden 136
3.16 Een uiterlijke belijdenis van de hoofdzaken is niet genoeg – Afvalligheid van de roomsen 136
3.17 Goddeloosheid, bijgelovigheid, ongelovigheid, ketterij, scheuring, dwaling en afval 137
3.18 Algemene kenmerken van de ware godsdienst 138
3.19 Bijzondere kenmerken van de ware godsdienst 138
3.20 De standvastige en voorzichtige belijdenis van de godsdienst – Vermenging – Syncretisme – Broederlijke eendracht 139
3.21 Algemene verdraagzaamheid – Hoe ver die moet gaan 141

HOOFDSTUK 4
God, in Zijn Namen, Wezen en eigenschappen 142
Gods Namen
4.1 Op welke manier God een 'Naam' gegeven wordt 142
4.2 De Naam 'God' betreft allereerst het Goddelijke Wezen 142
4.3 De Griekse Namen 'God' en 'Heere' 143
4.4 Het aantal Hebreeuwse Namen van God 143
4.5 Verklaring van de Hebreeuwse Namen van God 144
4.6 De Naam 'Jehovah' 144
4.7 De betekenis en de onmededeelbaarheid van de Naam 'Jehovah' 145
4.8 De gepaste achting voor en het misbruik van de Naam 'Jehovah' 147
4.9 Drieërlei toekenning van de Goddelijke Namen: door misbruik, door overeenkomst en met de volle betekenis 147
Gods Wezen
4.10 Bewijzen dat er waarlijk een God is 148
4.11 God kan niet volmaakt door ons beschreven worden 149
4.12 Een beschrijving van God 150
4.13 De natuur of het Wezen van God 150
4.14 God is een Geest zonder enig lichaam 151
4.15 De ongepastheid van de roomse beelden van de drie-enige God 152
4.16 God is een ware, levende, verstaande, willende en krachtig werkende Zelfstandigheid 154
Gods eigenschappen
4.17 Gods eigenschappen of volmaaktheden 156
4.18 Gods eigenschappen zijn in Zijn oneindigheid begrepen 157
4.19 Verschillende verdelingen van Gods eigenschappen 158

Gods onmededeelbare eigenschappen
4.20 Eerste onmededeelbare eigenschap: Gods onafhankelijkheid 158
4.21 Gods onafhankelijkheid strekt zich uit tot Zijn verstand, wil en kracht 160
4.22 Sommige zaken die God niet kan doen 161
4.23 Tweede onmededeelbare eigenschap: Gods eenvoudigheid 162
4.24 In Gods Wezen is alle samenvoeging uitgesloten 163
4.25 Gods Wezen kan niet aan schepselen meegedeeld of met hen samengevoegd worden 165
4.26 Derde onmededeelbare eigenschap: Gods onveranderlijkheid 166
In Zijn bestaan en Wezen 166
In Zijn verstand en wil 167
In Zijn woorden 167
4.27 Vierde onmededeelbare eigenschap: Gods onmetelijkheid en alomtegenwoordigheid 167
4.28 De manier van Gods alomtegenwoordigheid 169
4.29 De alomtegenwoordigheid komt alleen God toe 170
4.30 God is ook buiten het geschapen universum in Zichzelf of in alle mogelijke plaatsen 171
4.31 Vijfde onmededeelbare eigenschap: Gods eeuwigheid 171
4.32 Gods eeuwigheid sluit alle tijdsvervolg van Hem uit 172
4.33 Gods eeuwigheid kan niet aan schepselen worden toegeschreven of meegedeeld 173
Gods mededeelbare eigenschappen
4.34 Eerste mededeelbare eigenschap: Gods wijsheid 174
4.35 Gods kennis is eenvoudig, eeuwig, aan Hem Zelf ontleend en uiterst volmaakt 175
4.36 Gods kennis strekt zich tot alles uit 176
4.37 Gods kennis wordt onderverdeeld in een vrijwillige en een natuurlijke kennis 178
4.38 God heeft geen 'middenkennis', zoals de jezuïeten leren 179
4.39 De belangrijkste tegenwerpingen van de jezuïeten beantwoord 180
4.40 Niet Gods kennis, maar Zijn wil is de eigenlijke oorzaak van de schepselen 181
4.41 Tweede mededeelbare eigenschap: Gods goedheid – Zijn goeddadigheid en Zijn liefde 181
4.42 Gods goedheid – Zijn genade 183
4.43 Gods goedheid – Zijn barmhartigheid 184
4.44 Gods goedheid – Zijn lankmoedigheid 185

4.45 Derde mededeelbare eigenschap: Gods rechtvaardigheid 186
1. Gods rechtvaardigheid als God 186
2. Gods rechtvaardigheid als Heerser 186
a. Gods woorden 186
b. Gods werken 187
4.46 3. Gods rechtvaardigheid als Rechter – Zijn beloning van het goede 188
4.47 Gods rechtvaardigheid als Rechter – Zijn straf op de zonde – Besluit 189
4.48 Gods macht of recht over de schepselen 192

HOOFDSTUK 5
De Drie-eenheid van de Goddelijke Personen 194
5.1 De naam 'Drie-eenheid' 194
5.2 De naam 'Persoon' 194
5.3 Een 'persoon' is een bestaanswijze 195
5.4 De woorden 'Personen' en 'Drie-eenheid' moet men handhaven 196
5.5 De eenheid van het Wezen, de waarheid van de drie Personen en Hun onderlinge overeenkomst 196
5.6 Het onderlinge onderscheid tussen de Personen 198
5.7 De persoonlijke eigenschap van de Vader 198
5.8 De persoonlijke eigenschap van de Zoon 199
Definitie van de generatie van de Zoon 200
5.9 Weerlegging van verkeerde verklaringen van de generatie 200
1. De arianen 200
2. De socinianen 201
3. De remonstranten 203
4. Een hedendaagse godgeleerde 203
5.10 De Zoon is de zelfwezende God 204
5.11 De persoonlijke eigenschap van de Geest 205
5.12 Het onderscheid tussen de generatie van de Zoon en de uitgang van de Geest 206
5.13 Bewijzen voor meerdere Personen uit het Oude Testament 206
5.14 De meervoudsvorm van Gods Namen in het Hebreeuws 208
5.15 Bewijzen voor drie Personen uit het Oude Testament 208
5.16 De verschijning van drie mannen aan Abraham 210
5.17 Bewijzen voor de Drie-eenheid uit het Nieuwe Testament 211
5.18 De kracht en waarheid van 1 Johannes 5:7 213
5.19 Antwoord op de sociniaanse tegenwerpingen vanuit de Schrift 214
5.20 De argumenten van de socinianen 215

5.21	Bewijzen voor de Godheid van de Zoon	216
	1. De Goddelijke Namen	216
	2. De Goddelijke eigenschappen	217
	3. De Goddelijke werken	217
	4. De Goddelijke eer en dienst	218
5.22	Sociniaanse tegenwerpingen beantwoord	219
5.23	De Heilige Geest is een waarachtige Persoon	220
5.24	Hij is een van de Vader en de Zoon onderscheiden Persoon	221
5.25	Hij is één Persoon, zodat Hij niet de menigte van de heilige engelen is	222
5.26	Hij is een waarachtig Goddelijke Persoon – bewijzen voor de Godheid van de Heilige Geest	222
	1. De Goddelijke Namen	223
	2. De Goddelijke eigenschappen	223
	3. De Goddelijke werken	223
	4. De Goddelijke eer en dienst	224
5.27	Een nog overgebleven tegenwerping	225
5.28	De verhevenheid van het geloofsstuk van de Drie-eenheid	225
5.29	De noodzakelijkheid van dit geloofsstuk	227
5.30	De velerlei nuttigheid van dit geloofsstuk – Besluit	229

HOOFDSTUK 6
Gods besluiten **230**

6.1	Gods werken, waartoe ook Zijn besluiten behoren	230
6.2	Verklaring van de naam 'besluit' en andere namen	230
6.3	De waarheid van Gods besluiten in het algemeen	231
6.4	Definitie van Gods besluiten	231
6.5	De aard van Gods besluiten	231
6.6	Eerste eigenschap: eeuwigheid	232
6.7	Tweede eigenschap: vrijwilligheid	234
6.8	Derde eigenschap: hoogste wijsheid	235
6.9	Vierde eigenschap: volkomen onafhankelijkheid	235
6.10	Vijfde eigenschap: onveranderlijkheid	236
6.11	Gods besluiten strekken zich tot alles uit	238
6.12	Gods besluiten gaan in het bijzonder over het leven van de mens	240
6.13	Gods besluiten gaan ook over het kwaad van de straf en van de zonde	242
6.14	De orde van Gods besluiten	244
6.15	Gods besluit over het onderlinge verband tussen de zaken	244
6.16	Gods besluit over de zaken die mogelijk zijn, maar niet zullen gebeuren	245
6.17	Het doel van Gods besluiten	245

HOOFDSTUK 7
De predestinatie van de mens tot de zaligheid of de verdoemenis 246
7.1 Het woord 'predestinatie' of 'voorbestemming' – Definitie van de predestinatie 246
7.2 De drieërlei betekenis van de predestinatie 246
7.3 De predestinatie van de engelen 247
7.4 De waarheid van de predestinatie van mensen aangetoond 248
7.5 Definitie van de predestinatie van mensen 248
7.6 De predestinatie is een daad van God en Zijn wil 249
7.7 Eerste eigenschap: volkomen eeuwig 249
7.8 Tweede eigenschap: volkomen vrij 250
7.9 Derde eigenschap: volkomen wijs 252
7.10 Vierde eigenschap: volkomen onafhankelijk 252
7.11 De verschillende opvattingen van anderen hierover 255
7.12 Antwoord op enkele tegenwerpingen 256
7.13 Vijfde eigenschap: volkomen onveranderlijk 258
7.14 Antwoord op de tegenwerpingen 259
7.15 Alle mensen worden gepredestineerd, en onder hen ook Christus 261
7.16 De predestinatie gaat over specifieke personen 261
7.17 Infra- en supralapsarisme 262
7.18 Wat de beste manier van behandeling is 263
7.19 Het tweeërlei doel van de predestinatie 264
7.20 Verklaring van de naam 'verkiezing' 265
7.21 Definitie van de verkiezing 266
7.22 De bronader: Gods genadige welbehagen 266
7.23 Het is geen verkiezing van allen, maar van sommigen 266
7.24 De uitverkorenen zijn de minste in getal 268
7.25 De uitverkorenen zijn de geringsten in de wereld 269
7.26 De uitverkorenen worden gepredestineerd tot heerlijkheid en genade 269
7.27 De zekerheid van de verkiezing bij God en bij de mensen 270
7.28 Antwoord op de belangrijkste tegenwerpingen 271
7.29 Verklaring van de naam 'verwerping' 273
7.30 Definitie van de verwerping 274
7.31 De bronader: Gods rechtvaardige welbehagen 274
7.32 De verwerping gaat over zekere, bepaalde mensen 274
7.33 De verworpenen zijn de meeste in getal en de aanzienlijkste – De heidenen en de kinderen der ongelovigen behoren er ook toe 275
7.34 Het doeleinde van de verworpenen is de verdoemenis 276
7.35 Zij worden ook gepredestineerd tot definitieve ongelovigheid en onboetvaardigheid 277

7.36 De voorwerpelijke zekerheid en de onderwerpelijke onzekerheid van de verwerping 278
7.37 De verhevenheid, noodzakelijkheid en nuttigheid van dit leerstuk 279

HOOFDSTUK 8
De eerste schepping van de wereld 281
8.1 De uiterlijke werken van de natuur en de genade 281
8.2 Het woord 'scheppen' en andere woorden met dezelfde betekenis 281
8.3 De verschillende betekenissen van het woord 'scheppen' 282
8.4 De waarheid van de schepping 283
8.5 Definitie van de schepping 284
8.6 De schepping is een werk van God Zelf 284
8.7 De schepping is een werk van God alleen 285
8.8 De kracht om te scheppen is onmededeelbaar 286
8.9 Het werk van de schepping is aan de drie Personen eigen 286
8.10 Aan Gods kant bestaat de schepping louter in een bevel van Zijn wil 287
8.11 God wordt door de schepping niet veranderd 288
8.12 De schepping is een volkomen vrije daad van God 288
8.13 De eerste schepping is een voortbrenging uit niet 289
8.14 De tweede schepping is een voortbrenging uit de ruwe materie 290
8.15 De gepastheid van de voortbrenging 291
1. De goedkeuring van de werken op elke dag (niet op de tweede dag) 291
8.16 2. De ordening die God heeft aangehouden 292
8.17 3. Het doel van de schepping: de eer van God en het nut van de mens 292
8.18 De bijzondere doeleinden van elk schepsel 293
8.19 De schepping heeft plaatsgevonden in het begin van de tijd 294
8.20 Er zit ca. 4000 jaar tussen de schepping en Christus' geboorte 294
8.21 De tijd is met de herfst begonnen 295
8.22 In de eerste schepping ging de nacht aan de dag vooraf 296
8.23 De schepping is niet in één ogenblik, maar in zes dagen volbracht 297
8.24 De eerste dag: de hemel, de aarde en het licht 298
8.25 De tweede dag: het uitspansel 300
8.26 De derde dag: scheiding tussen de wateren en het droge; kruiden en bomen 302
8.27 De vierde dag: de grote en kleine hemellichten – Sterrenwichelarij 303

8.28 De vijfde dag: de vissen en de vogels 306
8.29 De zesde dag: de mens en de dieren 306
8.30 De zevende dag: Gods rust 308
8.31 Alle schepselen dragen de naam 'de wereld' – Definitie van de wereld 309
8.32 De tegenwoordige wereld is de eerste en de laatste 310
8.33 De wereld is één in getal 310
8.34 De wereld is eindig 311
8.35 God zou meer werelden kunnen maken 312
8.36 De wereld heeft geen algemene, intelligente ziel 313

HOOFDSTUK 9
De goede en de kwade engelen 315
9.1 De naam 'engelen' 315
9.2 Verschillende betekenissen, waaronder ook die van Gods Zoon 315
9.3 Bewijzen voor het bestaan van engelen – De sadduceeën 317
9.4 Definitie van de engelen – Hun schepping 318
9.5 De eindigheid van de engelen 319
9.6 De engelen zijn 'geesten', niet alleen maar 'gedachten' 321
9.7 De engelen hebben geen lichaam 321
9.8 Hun geestelijke verstand en kennis 323
9.9 Hun vrije wil 324
9.10 Hun kracht om naar buiten te werken – De manier van hun kracht – Het voorwerp van hun kracht 324
9.11 Aan de engelen wordt terecht Gods beeld toegeschreven 327
9.12 De engelen zijn dienaars van God, Christus en Zijn gemeente 327
9.13 De onjuiste en de juiste verdeling van de engelen 328
De goede engelen
9.14 De goede engelen zijn veranderlijk goed geschapen 329
9.15 Ze zijn nu bevestigd in hun staat 330
9.16 Deze bevestiging komt van Gods verkiezing en genade, maar niet van Christus als Middelaar 331
9.17 De taak van de goede engelen 332
9.18 Onze houding tegenover hen 334
9.19 Hun getal en onderlinge orde 335
9.20 Hun gewone verblijfplaats: de hemel 336
De kwade engelen
9.21 De namen van de kwade engelen 337
9.22 Ze zijn evenals de andere engelen goed geschapen 337
9.23 Ze zijn door hun eigen moedwillige afval boos geworden 337
9.24 De tijd van hun val 338
9.25 Men meent dat hun zonde meest in hoogmoed of nijd bestond 338
9.26 Hun tegenwoordige en toekomende straf 339

9.27 Ze kunnen niet uit hun rampzalige staat hersteld worden 341
9.28 Hun gedwongen onderwerping onder God –
Onze houding tegenover hen 342
9.29 Hun getal is groot 342
9.30 Hun onderlinge orde en hun verblijfplaats 343

HOOFDSTUK 10
Gods voorzienigheid 344
10.1 Gods voorzienigheid 344
10.2 De naam 'voorzienigheid' 344
10.3 De voorzienigheid in het algemeen 344
10.4 Definitie van Gods voorzienigheid 346
10.5 De voorzienigheid is een werk van God 346
10.6 In Gods voorzienigheid zijn er instrumentele oorzaken 347
10.7 De voorzienigheid is een werk van de drie Personen,
bijzonder van de Vader 347
10.8 Ze vindt plaats door enkel een bevel van Gods wil 347
10.9 Haar eerste uitwerking in de schepselen: de onderhouding 348
10.10 Haar tweede uitwerking in de schepselen: Gods medewerking 349
10.11 Haar derde uitwerking in de schepselen: Gods regering 351
10.12 De wonderen: hun aard en waarheid 352
10.13 Gods voorzienigheid gaat over alles 353
1. De grootste dingen 353
10.14 2. De kleinste dingen 353
10.15 3. De noodzakelijke uitkomsten 354
10.16 4. De gebeurlijke dingen 355
10.17 5. De vrijwillige dingen 356
10.18 6. Vooral al het goede 357
10.19 7. Het kwaad: niet alleen van de straf, maar ook van de zonde 357
10.20 Drie gevaarlijke klippen die men moet vermijden 359
10.21 Hoe God werkzaam is wat betreft de kwade daden 360
10.22 Het doel van Gods voorzienigheid 361
10.23 Lasteringen tegen de leer van Gods voorzienigheid 362
10.24 De velerlei nuttigheid van deze leer 363

HOOFDSTUK 11
De dienst en de wet van God 364
De dienst van God
11.1 De naam 'dienst van God' 364
11.2 De billijkheid, noodzakelijkheid en nuttigheid van Gods dienst 365
11.3 Definitie van de dienst van God 365
11.4 Gods dienst is een bereidwillige gehoorzaamheid 365

11.5 De manier van deze gehoorzaamheid: onderwerping en vertrouwen 367
11.6 Het voorwerp van de dienst van God is de drie-enige God 368
11.7 Het richtsnoer voor Gods dienst is alleen Gods wet 370
De wet van God
11.8 De naam 'wet van God' – Definitie van de wet van God 371
11.9 Gods wet is een richtsnoer voor ons doen en laten 372
11.10 De bekendmaking van de wet is noodzakelijk 372
11.11 De straf van de dood op de overtreding van Gods wet 373
11.12 De belofte van het leven op de gehoorzaamheid aan Gods wet 374
11.13 Verschillende verdelingen van Gods wet 374
11.14 De willekeurige wet van God voor een tijd 375
11.15 De 'burgerlijke wet' van Israël – Definitie van de burgerlijke wet 377
11.16 De 'ceremoniële wet' – De naam en de zaak – Definitie van de ceremoniële wet 378
11.17 De verdelingen van de ceremoniële wet 379
11.18 De ceremoniële wet heeft door Mozes haar volheid gekregen 380
11.19 De ceremoniële wet is niet afkomstig van de staat der rechtheid of van Mozes' tijd alleen 381
11.20 De verkeerde en de ware reden van de ceremoniële wet 383
11.21 De ceremoniële wet onderwijst nog steeds, maar haar onderhouding is afgeschaft 384
11.22 De 'zedelijke wet' – De naam en de zaak – Definitie van de zedelijke wet 386
11.23 De eerste instelling van de zedelijke wet in de schepping 387
11.24 De zedelijke wet is deels in het menselijke hart overgebleven 388
11.25 De zedelijke wet is op een doorluchtige wijze aan Israël gegeven 389
11.26 Hoe moeten wij de Tien Geboden zien? 391
11.27 De gedachten van anderen hierover, met hun tegenwerpingen 393
11.28 De innerlijke goedheid van de zedelijke wet 395
11.29 Verschillende ontheffingen van de zedelijke wet 397
11.30 De onveranderlijkheid van de zedelijke wet 399
11.31 De geestelijke betekenis van de wet 401
11.32 De daaruit voortvloeiende volmaaktheid van de zedelijke wet 402
11.33 De tegenwerpingen van velen buiten onze kerk beantwoord 402
11.34 De roomse 'raadgevingen van het Evangelie' tot grotere volmaaktheid 405
11.35 De roomse geloften van onthouding, blinde gehoorzaamheid en vrijwillige armoede 406
11.36 De middelmatige dingen 410

11.37 De volmaaktheid van de wet en de onvolmaaktheid van de mens 411
11.38 De eeuwigdurendheid van de zedelijke wet 413
11.39 De verschillende verdelingen van de zedelijke wet – De eerste en de tweede tafel 415
11.40 Hoeveel en welke geboden behoren tot de eerste en tot de tweede tafel? 416

HOOFDSTUK 12
De tien geboden van Gods wet 419
12.1 De afzonderlijke geboden van de wet – Verklaring van het opschrift 419
12.2 Wat in het **eerste gebod** wordt verboden 420
12.3 Wat in het eerste gebod wordt geboden 422
12.4 De vermeende toevoegingen aan dit gebod 422
12.5 Het **tweede gebod** en de daarin verboden beeldendienst – Beschrijving van God in het tweede gebod 424
12.6 De beeldendienst van de roomsen en het beeldengebruik van de lutheranen 427
1. De roomsen 427
2. De lutheranen 429
12.7 Wat in het tweede gebod verder wordt verboden en geboden 430
12.8 De vermeende toevoeging aan dit gebod 431
12.9 Korte verklaring van het derde gebod 431
12.10 Wat in het **derde gebod** wordt verboden 432
12.11 Wat in het derde gebod wordt geboden 435
12.12 De vermeende toevoegingen aan dit gebod 437
12.13 Korte verklaring van het vierde gebod 440
12.14 Er is iets ceremonieels in dit gebod 443
12.15 De wezenlijke zedelijkheid van het **vierde gebod** 446
12.16 De zedelijke dingen van dit gebod 449
12.17 De roomse toevoegingen aan dit gebod – Onze zogenoemde 'feestdagen' 452
12.18 Korte verklaring van het **vijfde gebod**, met zijn belofte 453
12.19 De plichten voor de kinderen in dit gebod 455
12.20 De plichten van de ouders als vermeende toevoeging 456
12.21 Wat in het **zesde gebod** wordt verboden 457
12.22 Hoe wijd dit gebod zich uitstrekt 458
12.23 Wat in dit gebod wordt geboden – Vermeende toevoegingen 461
12.24 Korte verklaring van het **zevende gebod** 463
12.25 Welke zonden in het zevende gebod nog meer verboden zijn 465
12.26 Wat in dit gebod wordt geboden – Vermeende toevoegingen 466

12.27 Korte verklaring van het **achtste gebod** – Eigendom en verdeling van goederen 467
12.28 Het kwaad van de diefstal met zijn straf 470
12.29 De verschillende dingen die in het achtste gebod worden verboden 470
12.30 Wat in het achtste gebod wordt geboden – Vermeende toevoegingen 474
12.31 Korte verklaring van het **negende gebod** – Wat daarin wordt verboden 475
12.32 Wat in dit gebod wordt geboden – Een vermeende toevoeging 477
12.33 Korte verklaring van het **tiende gebod** – De verboden begeerte – Wat in dit gebod wordt geboden – Een vermeende toevoeging 478
12.34 Algemene opmerkingen over de tien geboden en hun tweeërlei hoofdeis 481

HOOFDSTUK 13
De mens, in zijn wezen beschouwd 484
13.1 De bespreking van de mens – De naam 'mens' 484
13.2 Definitie van de mens 485
13.3 Op drieërlei wijze is de mens een schepsel van God 485
13.4 De eerste schepping van de mens heeft plaatsgevonden op de zesde dag 486
13.5 Eerst is de man geschapen, en daarna de vrouw 487
13.6 De namen 'Adam' en 'Eva' 488
13.7 Vóór Adam en Eva zijn er geen andere mensen geweest 490
13.8 De schepping van Adam, ten aanzien van zijn lichaam en ziel 492
13.9 De schepping van Eva 493
13.10 De mens bestaat uit twee wezenlijke delen – Zijn lichaam 494
13.11 Zijn ziel 495
13.12 De ziel is niet lichamelijk en dus ook niet enkel een gedachte 496
13.13 Definitie van de ziel – Haar vermogens en werkingen 499
13.14 De ziel wordt onmiddellijk door God geschapen 500
13.15 De onsterfelijkheid van de ziel 502
13.16 De vereniging van de ziel met het lichaam 504
13.17 De hereniging van elke ziel met haar lichaam – Geen reïncarnatie 506
13.18 Het doel waartoe de mens geschapen is: Gods eer 507

HOOFDSTUK 14
De staat van de eerste rechtheid 508
14.1 De vierderlei staat van de mens – De staat der rechtheid 508
14.2 De plaatsing van de mens in het paradijs 508

14.3 Gods beeld en gelijkenis in de mens 510
14.4 Waarin Gods beeld niet bestaat 511
14.5 Tot Gods beeld behoort de ziel van de mens 512
14.6 Tot Gods beeld behoort vooral Adams goedheid en rechtheid 514
14.7 Sociniaanse tegenwerpingen beantwoord 516
14.8 Tot Gods beeld behoort Adams heerschappij – Het eten van vlees 517
14.9 Gods beeld mag men niet alleen in de heerschappij stellen 518
14.10 Tot Gods beeld behoort de onsterfelijkheid van de mens 519
14.11 Gods beeld is er ook in de engelen, en in de vrouw; het bevindt zich vooral in de ziel, en nog enigszins in de gevallen mens 521
14.12 Gods beeld is in de eerste mens natuurlijk geweest 523

Het werkverbond

14.13 Het werkverbond 525
14.14 De waarheid van het werkverbond met Adam 525
14.15 Definitie van het werkverbond 527
14.16 De twee bondgenoten: God en Adam – Christus stond niet onder het werkverbond 527
14.17 Gods tweeërlei eis in dit verbond: natuurlijk en willekeurig 529
14.18 De voorgeschreven wijze van gehoorzaamheid 530
14.19 De belofte van het eeuwige leven op de gehoorzaamheid 531
14.20 Tegenwerpingen van de socinianen en anderen beantwoord 531
14.21 De bedreiging van de dood – De verbondszegels 533
14.22 De boom des levens als een verbondszegel 534
14.23 De toestemming en tegeneis van de mens 535
14.24 De verbreking en afschaffing van dit werkverbond 536

HOOFDSTUK 15
De zonde van de mens, en haar verschillende soorten 538

15.1 De staat der ellende: zonde en straf 538
15.2 De verklaring van de namen voor ‘zonde’ 538
15.3 Definitie van de zonde 539
15.4 De zonde als een afwijking is een soort gemis en beroving 539
15.5 Zij is niet anders dan een afwijking van Gods wet 540
15.6 Zij vindt eigenlijk alleen in de mens plaats 540
15.7 De mens en niet God is de schuld 541
15.8 De uitwerking van de zonde: schuld en smet 541

De eerste zonde

15.9 De eerste zonde van Adam en Eva – Definitie van de eerste zonde 543
15.10 Zowel Adam als Eva zijn aan de eerste zonde schuldig 543

15.11 Ze hebben gezondigd door de eigen bepaling van hun vrije wil ... 544
15.12 ... echter op aanraden van de satan in een ware slang 545
15.13 De listigheid van de slang 546
15.14 De verleiding van Adam door de vrouw 547
15.15 De uiterlijke en innerlijke daden van de eerste zonde 548
15.16 De grootheid en de tijd van deze eerste zonde 549
15.17 De droevige gevolgen van deze zonde 550
15.18 Gods lankmoedigheid en zaligmakende genade jegens Adam en Eva 552
15.19 Door het geloof daarin schijnen zij ook zalig te zijn geworden – Eva's geloof blijkt niet uit de naam 'Kaïn' 553

De erfzonde

15.20 De gevolgde zonde, en wel eerst de erfzonde – De namen voor de erfzonde 555
15.21 De waarheid van de erfzonde in het algemeen 556
15.22 Definitie van de erfzonde 557
15.23 De erfzonde is waarlijk zonde 558
15.24 De erfzonde is niet iets zelfstandigs of wezenlijks 559
15.25 Zij bestaat in een gemis van het verstand en de wil 559
15.26 De mens heeft geen natuurlijke krachten tot ware wijsheid en heiligheid meer 560
15.27 De zondige verdorvenheid strekt zich over de gehele mens uit 563
15.28 Filosofische stellingen die tegen deze verdorvenheid ingaan 564
15.29 De feilbaarheid van de consciëntie 565
15.30 De erfzonde behoort tot alle mensen, uitgenomen Christus alleen – Maria is niet vrij van de erfzonde 568
15.31 De oorzaak van deze verdorvenheid: de toerekening van Adams zonde 570
15.32 Tegenwerpingen tegen deze toerekening beantwoord 571
15.33 De overdracht van de verdorvenheid door de natuurlijke generatie 572
15.34 De straf op de erfzonde: allerlei dood en vloek 574
15.35 Deze verdorvenheid duurt in de wedergeboren mensen tot de dood 575

De dadelijke zonde

15.36 De dadelijke zonde – Haar namen – Definitie van de dadelijke zonde 576
15.37 Het onderwerp van de dadelijke zonde – De dadelijke zonde is er niet in de jonge kinderen 577

15.38 De oorzaak en de uitwerking van de dadelijke zonde 579
1. De stoïsche gelijkheid van de zonde 579
2. De roomse vergeeflijkheid van vele zonden 581
15.39 Allerlei verdelingen van de dadelijke zonden 582
De zonde tegen de Heilige Geest
15.40 De zonde tegen de Heilige Geest –
Definitie van de zonde tegen de Heilige Geest 584
15.41 Het voorwerp van deze zonde:
de innerlijk bekende waarheid van het Evangelie 585
15.42 Die waarheid van het Evangelie wordt door deze zonde
verworpen 586
15.43 En dat niet uit zwakheid, maar uit een doelbewuste haat 586
15.44 De gevolgen van deze zonde, waaronder haar
onvergeeflijkheid 587
15.45 Of en in hoeverre men kan weten of iemand anders
hieraan schuldig is 588

HOOFDSTUK 16
De straf op de zonde 589
16.1 De namen voor de straf op de zonde en de dood 589
16.2 De waarheid van de straf – Definitie van de straf 589
16.3 De zonde is een schadelijk en lastig, en dikwijls ook
schandelijk kwaad 590
16.4 De straf komt op verschillende wijze van God vandaan 591
16.5 Het eigenlijke onderwerp van de straf is de zondige mens 592
16.6 De straf strekt altijd tot Gods eer, en soms tot voldoening
voor de zonde, soms tot heil van mensen 593
16.7 Alle straf strekt ook tot verbetering van anderen –
De zondvloed 594
16.8 De tijdelijke en lichamelijke straf op de zonde 596
16.9 De tijdelijke en geestelijke straf op de zonde 597
16.10 De eeuwige straf op de zonde 597
16.11 De eeuwige straf is geen totale vernietiging van de mens 598
16.12 Waarin de eeuwige straf dan wel bestaat 599
16.13 Wel verschillende trappen, maar geen verschillende duur 599
16.14 Alle soorten van straf hebben in Christus plaats 600

HOOFDSTUK 17
Het genadeverbond en het Evangelie, met zijn verschillende bedeling 601
17.1 Het genadeverbond – De staat der genade 601
17.2 De naam 'verbond' 601
17.3 De naam 'genade' en andere bijbehorende namen 603

17.4 De waarheid van het genadeverbond – Definitie van het genadeverbond 603
17.5 Het is een tweezijdig verbond met wederzijdse daden 604
17.6 Het genadeverbond wordt ons niet door de wet, maar door het woord van het Evangelie voorgesteld 605
17.7 De naam 'Evangelie' 606
17.8 De Goddelijke openbaring van het Evangelie aan de zondige mensen 607
17.9 Het Evangelie en het genadeverbond is niet algemeen 608
17.10 Weerlegging van de algemene roeping 609
17.11 De verkondiging van het Evangelie heeft vanaf de val plaatsgevonden 611
1. Bewijzen uit het Nieuwe Testament 611
2. Bewijzen uit het Oude Testament 612
17.12 De tegenwerpingen van de socinianen en anderen beantwoord 613
17.13 Weerlegging van de roomsen en de lutheranen, en sommigen van ons 616
17.14 De drieërlei bedeling van het genadeverbond 617
17.15 Velen zijn te berispen wat betreft hun opvattingen hierin 618
17.16 Wij stellen liever een tweeërlei bedeling van het genadeverbond 619
17.17 De eerste bedeling: het Oude Testament 620
De oudtestamentische bedeling heeft drie trappen 622
17.18 De tweede bedeling: het Nieuwe Testament 622
De nieuwtestamentische bedeling heeft ook drie trappen 623
17.19 Besluit 623

HOOFDSTUK 18
De Middelaar van het genadeverbond 625
18.1 De Middelaar 625
18.2 De naam 'Middelaar' 625
18.3 De noodzakelijkheid van de Middelaar 627
18.4 De hoedanigheid van Zijn werk en bediening 627
18.5 De hoedanigheid van Zijn natuur en eigenschappen 629
18.6 Wij mogen geen ander mogelijk middel tot zaligheid stellen 630
18.7 De vereiste hoedanigheden van de Middelaar zijn in Jezus te vinden 630
18.8 De oudtestamentische voorzeggingen van de komst van de Messías 631
1. De voorzegging van Jakob 631
2. De voorzegging van Jesaja 632
3. De voorzegging van Daniël 634
4. De voorzeggingen van Haggaï en Maleáchi 635

18.9	De geboorteplaats van de Messías	636
18.10	De voorzeggingen van de afkomst van de Messías	637
	Zijn geboorte uit een maagd	637
18.11	De waarheid hiervan in Jezus de Nazaréner	638
	Maria's maagdom	639
18.12	De voorzeggingen van wat zou voorafgaan, door de Messías gedaan zou worden, en zou volgen	641
18.13	Antwoord op de Joodse tegenwerpingen	642
18.14	De socinianen en de roomsen spreken het middelaarsambt van Jezus tegen	644
18.15	Christus is Middelaar naar Zijn beide naturen	645
18.16	Christus is Middelaar van de uitverkoren mensen, van hen allen en van hen alleen	646
18.17	De Middelaar-stelling – Het verbond tussen Vader en Zoon	647
18.18	Enkele opmerkingen over dit verbond	648
18.19	De onveranderlijkheid van de Middelaar-stelling – Haar openbaring en verdere gevolgen in de tijd	649

Levensschets van Johannes à Marck 651
Overzicht van de werken van Johannes à Marck 655

DEEL 2[1]

Hoofdstuk 19	De Persoon van Jezus Christus	23
Hoofdstuk 20	Het drieërlei ambt van Jezus Christus	60
Hoofdstuk 21	De tweeërlei staat van Jezus Christus	119
Hoofdstuk 22	De plichten van het genadeverbond: geloof en bekering	163
Hoofdstuk 23	De eerste weldaad van het genadeverbond: Gods krachtdadige roeping	203
Hoofdstuk 24	De tweede weldaad van het genadeverbond: Gods genadige rechtvaardiging	218
Hoofdstuk 25	De derde weldaad van het genadeverbond: de heiligmaking en de goede werken	258
Hoofdstuk 26	Het gebed, het vasten, het waken, de aalmoezen en de geloften	277
Hoofdstuk 27	De vierde weldaad van het genadeverbond: Gods zekere bewaring	325
Hoofdstuk 28	De wedergeboorte, de aanneming, de verzoening en de verlossing	333
Hoofdstuk 29	De zegels van het genadeverbond	350
Hoofdstuk 30	De christelijke Heilige Doop	393
Hoofdstuk 31	Het Heilig Avondmaal des Heeren	434
Hoofdstuk 32	De ware kerk of gemeente van God	473
Hoofdstuk 33	Het verschillende kerkbestuur	519
Hoofdstuk 34	De zalige verheerlijking van de mensen	589

Preek over de verwachte vernieuwing van de wereld 627

Aanhangsel: De heiliging in Christus van de kinderen der gelovigen (een brief van Joh. à Marck over het Doopformulier) 654

Tekstregister 681
Zaakregister 687

1. In deel 2 staat de uitgebreide inhoudsopgave.

IOHANNES A MARCK FRISIUS. V.D.M. PHILOSOPHIÆ ET S.S. THEOLOGIÆ DOCTOR. HUIUSQUE IN ACADEMIA PATRIA PER QUINQUENNIUM PROFESSOR ORDINARIUS. ACADEMIÆ H.T. RECTOR. AC. MDCLXXXI. ÆTATIS XXVI.

Æmula Timanthis Veli, quam Cœnus, imago
Ora refert MARCKI, sed Melioa tegit.
Divinum ingenium. Studii miracla, docentis
Suadam, Viz. orbis, nulla Tabella Capit.

Ista dabant quatuor peragentem lustra lycei
Illustres inter nomen habere Viros.
Scilicet haud numerat natales Gratia. Quod si
Der hoc. quam messis prodigiosa manet!

A. v. Zyl sculp. ad vivum del. et sculp.

Ger. hoystius exc.

Isac. Frislandius.

INLEIDING

De inhoud van dit *Handboek Dogmatiek* is door de auteur, Johannes à Marck, grondig overdacht. Reeds in 1676, toen hij – nog maar twintig jaar oud! – als professor in de theologie aan de Academie van Franeker het leerambt bekleedde, begon hij deze stof te verzamelen. In 1686 verscheen de eerste uitgave in het Latijn, met als titel *Compendium theologiae Christianae didactico-elencticum.*
Zijn belangrijkste reden om dit handboek uit te geven, was zijn studenten 'een korte, maar volledige samenvatting te geven van de voornaamste zaken die zij moesten weten'.
Op herhaald verzoek heeft À Marck zelf, voor degenen die het Latijn niet konden lezen, een Nederlandse vertaling verzorgd. In 1705 verscheen de eerste Nederlandse vertaling met als titel *Het Merch der Christene Got-geleertheit.* Uiteindelijk zijn er vijf drukken van verschenen.

Ds. G.H. Kersten (1882-1948) schrijft in het 'Woord vooraf' op zijn *Gereformeerde Dogmatiek* dat 'het groot belang dat des Heeren Kerk heeft bij de handhaving van de zuivere leer, naar Gods Woord door de hervormers op den kandelaar gezet en door de Gereformeerde theologen in volgende eeuwen dikwerf na bangen strijd nader ontwikkeld', hem heeft gedrongen zijn werk te publiceren. Hij vervolgt: 'Onder voorwendsel tot de leer van Calvijn terug te keren, is meer en meer een streven merkbaar om de hem gevolgde schrijvers te negeren, als waren dezen al te scholastiek. Dit streven heeft grote gevaren en zoekt uit de handen van het volk juist die boeken weg te nemen, die het op de fundamenten der apostelen en profeten kostelijk gegronde werk van Christus en den Heiligen Geest bevestigen, waarin de algemene van de bijzondere, zaligmakende bediening des Geestes wordt onderscheiden.'

Met de heruitgave van het *Het Merch der Christene Got-geleertheit*, onder de titel *Handboek Dogmatiek*, is een van 'die boeken' door hertaling in hedendaags Nederlands toegankelijk gemaakt. Heel veel predikanten uit de tijd van de Nadere Reformatie zijn als student gevormd door dit handboek, dat eeuwenlang aan verschillende universiteiten werd gebruikt voor het onderwijs in de dogmatiek.

Deze uitgave bevat de complete tekst van de 5e (verbeterde) druk uit 1758. Dhr. J.A. Bunt heeft de gotische tekst in de hedendaagse spelling gedigitaliseerd. Vervolgens heeft mw. R. Pieterman de zinsbouw en woordkeus aangepast om het werk beter leesbaar te maken, met de bedoeling zo goed

mogelijk recht te doen aan de intentie van de schrijver. De Latijnse brontekst werd ook dikwijls geraadpleegd. Soms is de hertaling daarnaar aangepast, als de bedoeling van de Oudnederlandse tekst niet helemaal duidelijk was.
Er komt regelmatig filosofisch/scholastiek woordgebruik in dit werk voor. In enkele gevallen is de oorspronkelijke Latijnse uitdrukking in een voetnoot of tussen rechte haken achter de tekst weergegeven.
Achter de namen van sommige personen is hun geboorte- en sterfjaar toegevoegd.
Alle geciteerde Bijbelteksten zijn gecontroleerd aan de hand van de GBS-editie, waarvoor we de heer S. Schipper erkentelijk zijn.

In dit Handboek worden niet alleen waarheden geleerd, maar ook dwalingen weerlegd. Veel dwalingen van toen komen in een andere gedaante terug. Dat maakt dit Handboek ook voor onze tijd actueel.
Voor een goed begrip geven we op de volgende pagina's een beknopt overzicht van de stromingen die bij het weerleggen van de dwalingen regelmatig genoemd worden.
Het overzicht vermeldt de stroming, het ontstaan, de belangrijkste dwalingen en de actualiteit. We zeggen ds. J.M.D. de Heer dank voor zijn waardevolle bijdrage aan dit overzicht.

Onze jachtige tijd kenmerkt zich over het algemeen door onwetendheid en oppervlakkigheid wat betreft de kennis van de geloofsleer. Het is daarom nuttig en nodig – niet alleen voor ambtsdragers, maar ook voor belangstellende gemeenteleden – om zich wat in te spannen bij het onderzoeken van grote theologische werken uit de tijd van de Reformatie en de Nadere Reformatie.

Moge deze uitgave daartoe dienstbaar zijn.

Nieuw-Beijerland, voorjaar 2016
A.A. Roukens

OVERZICHT VAN DE MEEST GENOEMDE STROMINGEN

Stroming	Ontstaan	Belangrijkste dwalingen	Tegenwoordig.
Arianen	Het arianisme ontleent zijn naam aan de opvattingen van Arius, ouderling in Alexandrië. Hij stierf in het jaar 336.	Loochenden de Godheid van de Zoon. Arius noemde de Zoon de eerste scheppingsdaad van de Vader. Hiermee loochende hij ook de Goddelijke Drie-eenheid.	Jehova's Getuigen, Mormonen. Delen van de moderne theologie
Epicuristen	Het epicurisme is genoemd naar de filosoof Epicurus (341-270 v.Chr) en is een van de vier hoofdrichtingen in de Griekse filosofie. In Hand. 17:18 lezen we over epicuréïsche filosofen.	Beschouwden het geluk als het hoogste goed in het menselijk leven. Dit geluk is te bereiken door pijn en angst te vermijden en genot te bevorderen.	Gelukzoekers die zich niet bekommeren om God en de dood.
Libertijnen of vrijgeesten	Geestesstroming die teruggaat tot de 12e eeuw. Ze waren onder meer felle tegenstanders van de Reformator Calvijn in Genève.	Kern is dat de mens los van het gezag van Gods wet en kerkelijke wetten mag leven	Zij die alle nadruk leggen op individuele vrijheid en zelfontplooiing, bijv. in de D66.
Lutheranen	Het lutheranisme is voortgevloeid uit het werk en de leer van Maarten Luther (1483-1546). Verschillende leerlingen gingen verder dan Luther zelf.	Leerden de lichamelijke tegenwoordigheid van Christus in het Avondmaal. Hadden ook een toegeeflijker houding ten opzichte van de eigentijdse cultuur. Zo stond Luther zelf toegeeflijk tegenover beelden in de kerk als boeken der leken (Heid. Cat. vr. 98).	In Duitsland en Scandinavië is het protestantisme overwegend luthers. In Nederland is de kleine Evangelisch-Lutherse Kerk in 2004 opgegaan in de PKN. De Lutherse Wereldfederatie zoekt tegenwoordig toenadering tot de Roomse Kerk.

Stroming	Ontstaan	Belangrijkste dwalingen	Tegenwoordig
Mohammedanen	Volgelingen van Mohammed (ca. 570-632). Zij zien hem als de laatste profeet die de definitieve openbaring van Allah ontving. Wij spreken over moslims en de islam.	In zeer veel opzichten wijkt de islam fundamenteel af van Gods Woord. De islam loochent de Drie-eenheid, ziet Jezus alleen als een profeet en loochent Zijn plaatsbekledende lijden en sterven.	
Origenisten	Volgelingen van de kerkleraar Origenes van Alexandrië (ca. 185-253). Hij hield zich vooral bezig met de uitleg van de Bijbel en de regels daarvoor.	Origenes dwaalde onder meer in de leer van de Drie-eenheid. Ook leerde hij de uiteindelijke verlossing van alle zielen, ook van de verlorenen.	De gedachte van een alverzoening treffen we aan binnen vooruitstrevende stromingen in het protestantisme, zowel in gereformeerde kerken als de evangelische beweging.
Pelagianen	Het pelagianisme ontleent zijn naam aan de Britse monnik Pelagius (ca. 360-435), die al in zijn tijd veel volgelingen kreeg. Sommige volgelingen gingen minder ver en werden semi (=half)-pelagianen genoemd. Augustinus bestreed Pelagius.	Pelagius leerde dat Adam sterfelijk was geschapen en dat de zonde van Adam niet wordt toegerekend aan zijn nageslacht. Elk mens krijgt volgens hem de genade om vrijwillig tussen goed en kwaad te kiezen.	Het semi-pelagianisme werkte door in de Rooms-katholieke Kerk. De leer van de vrije wil keert terug in het remonstrantisme en in de evangelische beweging.
Remonstranten	Het remonstrantisme is genoemd naar de remonstrantie die volgelingen van Jacobus Arminius (1560-1609) in 1610 bij de Staten van Holland indienden. Daarin vroegen ze ruimte voor hun uitleg van de leer van de predestinatie. Na de veroordeling tijdens de Synode van Dordrecht (1618-1619) werd de Remonstrantse Broederschap opgericht.	Leerden dat God mensen verkoren had op grond van het geloof dat Hij van tevoren in hen zag. Leerden dat Christus voor alle mensen de verlossing had verdiend, en dat de mens niet alleen deze uit vrije wil kan aannemen, maar ook van de genade kan afvallen.	De hedendaagse Remonstrantse Broederschap heeft zich ontwikkeld tot een vrijzinnig kerkgenootschap. Remonstrantse dwalingen komen voor in de evangelische beweging en, in toenemende mate, ook in reformatorische kerken.

Stroming	Ontstaan	Belangrijkste dwalingen	Tegenwoordig
Roomsen (incl. verschillende roomse kloosterorden zoals de dominicanen, franciscanen en jezuïeten)	De Rooms-Katholieke Kerk ziet zichzelf staan in de lijn van de apostolische kerk uit het Nieuwe Testament. In de eerste eeuwen van de kerkgeschiedenis kreeg de bisschop van Rome steeds meer gezag. Dit groeide uit tot het instituut van de paus. Tijdens het Concilie van Trente (1545-1563) werden veel roomse dogma's geformuleerd.	Kennen aan de goede werken een belangrijke plaats toe in de rechtvaardiging. De (zeven) sacramenten zijn wezenlijk voor het verkrijgen van het heil. De doop wast de erfzonde af. Brood en wijn in het Avondmaal worden het lichaam en bloed van Christus. De kerk heeft de macht om zonden te vergeven. Het vagevuur is nodig om de ziel te reinigen. Maria is mede-verlosseres. In leeruitspraken is de paus onfeilbaar. Schrift en traditie samen zijn het Woord van God. Volgens veel oudvaders vertegenwoordigt de Roomse Kerk de antichrist.	De Rooms-katholieke Kerk (is wereldwijd de grootste kerk).
Scotisten	Volgelingen van de filosoof Johannes Duns Scotus (ca. 1265-1308). Hij legde zeer sterke nadruk op de wil van God en ook van de mens.	Loochenden de erfzonde en leerden de vrije wil van de mens. Bestreden de redelijke bewijsvoering van het geloof door Thomas van Aquino (zie onder Thomisten).	
Socinianen	Het socinianisme is een stroming die haar naam ontleent aan de Pools-Italiaanse geleerde Faustus Socinus (1539-1604), en diens oom Laelius Socinus (1525-1562). Socinus legde grote nadruk op het menselijke verstand.	Loochenden de leer van de Goddelijke Drie-eenheid. Christus is volgens hen niet Gods eeuwige Zoon en de Heilige Geest is een onpersoonlijke kracht van God. Bestreden het plaatsvervangend lijden en sterven van Christus. Legden nadruk op de vrije wil waarmee de mens voor het goede kan kiezen.	Jehova's Getuigen. De argumenten tegen Christus' plaatsbekledende lijden en sterven keren terug in de moderne theologie.

Stroming	Ontstaan	Belangrijkste dwalingen	Tegenwoordig
Thomisten	Volgelingen van de zeer invloedrijke filosoof Thomas van Aquino (ca. 1225-1274). Ontwikkelde een redelijke, wetenschappelijke bewijsvoering van het christelijk geloof. Als zodanig is hij de geestelijke vader van de scholastiek.	Zijn verstandelijke uiteenzetting van de christelijke waarheden dreigde de Bijbel als bron van Gods openbaring te verdringen. Om deze reden is ook À Marck kritisch richting het thomisme.	
Wederdopers	Stroming uit de tijd van de Reformatie die een radicale reformatie voorstond. Vanaf 1520 trok de stroming in West-Europa veel aanhangers.	Loochenden de ware menselijke natuur van Christus. Wezen de kinderdoop af. Streefden naar een heilige kerk die rechtstreeks teruggaat op de kerk van het Nieuwe Testament. Weigerden de eed af te leggen. Sommige radicale uitwassen verwierpen elk gezag van de overheid.	De huidige Doopsgezinde Broederschap is een vrijzinnig kerkgenootschap. De verwerping van de kinderdoop treffen we vooral aan in de evangelische beweging.

Handboek **Dogmatiek**

Het merg der christelijke godgeleerdheid

Dit 'Handboek Dogmatiek' is een gedegen naslagwerk voor de belangrijkste kernzaken die de christelijke geloofsleer betreffen. Vele generaties gereformeerde theologiestudenten zijn door dit werk gevormd, want het is eeuwenlang aan verschillende universiteiten gebruikt voor het onderwijs in de dogmatiek. Zorgvuldige hertaling heeft geresulteerd in een goed leesbare en toegankelijke tekst. Kortom, een compleet handboek van de geloofsleer voor iedereen die zich wil funderen op de Schriftuurlijke leer van onze vaderen.

9 789055 518340 >